

"ЧОРНОБИЛЬСЬКІ ВТРАТИ" ОЧИМА СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ

*Чорнобильська
зона відчуження*

Не дивлячись на величезні економічні збитки, пов'язані з аварією на Чорнобильській АЕС, їх коректна оцінка, на думку світової спільноти, є вельми складною. І в першу чергу, судячи з інформації представників ПРООН для учасників семінару-тренінгу за темою "Життя на територіях, потерпілих внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС: погляд в майбутнє" в рамках проекту ICRIN, – через високий ступінь невизначеності непрямих збитків. Останні ж завдані, приміром, використанням забруднених сільськогосподарських земель, водних і лісових ресурсів, а також скороченням виробництва електроенергії, товарів і послуг. За словами учасника семінару-тренінгу, радника ПРООН з питань соціально-економічного розвитку Єжи Осятинського, така ситуація неминуче породжує значні розбіжності в оцінках.

"ЧОРНОБИЛЬСЬКІ ВТРАТИ" ОЧИМА СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ

Алла АКСЬОНОВА

Не дивлячись на величезні економічні збитки, пов'язані з аварією на Чорнобильській АЕС, їх коректна оцінка, на думку світової спільноти, є вельми складною. І в першу чергу, судячи з інформації представників ПРООН для учасників семінару-тренінгу за темою "Життя на територіях, потерпілих внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС: погляд в майбутнє" в рамках проекту ICRIN, – через високий ступінь невизначеності непрямих збитків

Для України, з урахуванням Зони відчуження, лише прямі економічні збитки від аварії на ЧАЕС (обрахування яких включає дані про виробничі фонди, інші матеріальні цінності, зокрема майно населення) оцінюються в розмірі 1,385 млрд. дол. США. Для колишнього СРСР сума згаданих втрат та витрат на подолання наслідків Чорнобильської катастрофи ще до початку 1990-х років, за різними оцінками, склала від 10 млрд. до 12,6 млрд. дол. США

"Щодо України, – прокоментував ситуацію пан Осятинський, – до аварії її постраждалі території були, головним чином, сільськогосподарськими, а відтак основним джерелом доходу від них – сільськогосподарське виробництво. Цей економічний профіль зберігся й після аварії. Проте, саме сільськогосподарський сектор найбільше постраждав від її наслідків. У цілому 784320 гектарів сільськогосподарських угідь були виведені з експлуатації в трьох країнах, а заготівля деревини припинена на 694200 гектарах лісу. Введення обмежень на виробництво сільськогосподарської продукції підірвало ринок збуту харчової та іншої продукції з постраждалих районів. Виробництво "безпечних харчових продуктів" у багатьох районах було можливим лише при реалізації спеціальних захисних заходів, що "тягли" за собою більші витрати на добрива, добавки і особливі методи обробки ґрунту".

Основні пріоритети боротьби з наслідками Чорнобильської катастрофи, за словами експертів ПРООН, пов'язані з заходами щодо захисту населення від опромінення. Вони включали не тільки обмеження доступу до найбільш забруднених територій, а й переселення людей з таких зон, захист від споживання забрудненої їжі й води та боротьбу з розповсюдженням радіаційного забруднення. Крім того, було впроваджено системи повного медичного спостереження, до яких входив і скринінг аналізу та лікування.

Фактично на ранньому етапі реагування на аварію носило характер багато в чому схожий на воєнізовану операцію. Те, що було колись єдиним способом проведення робіт в районі аварійного енергоблока та найбільш уражених зонах (стимулювання, шільти, переселення тощо), потім стало серйозною перешкодою на шляху соціального і економічного відновлення. А також це призвело до соціальної апатії, психологічних і міжособових травм у ліквідато-

рів, жителів Чорнобильської зони, переселенців і їх нових сусідів.

Через декілька років після аварії в Україні почала діяти комплексна система фінансової, медичної й соціальної підтримки для приблизно трьох мільйонів чоловік, яких було визнано як "жертви" катастрофи. При цьому, така система надання чорнобильської допомоги "зверху-вниз", необхідна лише на початковому етапі, діяла ще протягом багатьох років. Окрім своїх позитивних аспектів, вона створювала залежність регіону від зовнішньої допомоги, обширну соціальну апатію і синдром "жертви Чорнобілля". До того ж, при визначенні пріоритетів і цілей відповідних чорнобильських програм були встановлені масштабні фінансові зобов'язання держави. Це в багатьох випадках призвело до замкнутого кола, тобто постійного браку коштів і наявності нездійснених зобов'язань. Така система не залишила шансів ефективно подоланню не тільки економічних наслідків Чорнобильської катастрофи, але також, що не менш важливо, її соціальних наслідків.

Між тим нині, за словами Ежи Осятинського, головні соціально-економічні перешкоди, що стоять перед постраждалими регіонами, умовно можна розділити на ті, що є відносно бідними (за об'ємом ВВП на душу населення та рівнем економічного добробуту, забезпеченістю економічною і соціальною інфраструктурами, доступом до якісних державних послуг, хорошим управлінням, великою різницею в рівні доходів), і які постраждали з виключно великими наслідками та пов'язані з "культурою залежності" і менталітетом "жертви".

Крім цього, у сфері економічного розвитку основні проблеми пов'язані з демографічними змінами. Постраждалі

райони України відносяться до територій з найвищою часткою немолодого населення, і відповідно до демографічних прогнозів дана тенденція продовжуватиметься. А ще зафіксовано високий рівень міграції молоді з цих територій та відсутність можливостей для працевлаштування.

Чисельність дітей в загальній кількості населення постраждалих районів може скоротитися з 17,4% в 2007 році до 15% в 2015 році, а частка працездатного населення до 2015 року може скоротитися до 27-28%. Значно вищий у постраждалих районах, ніж в інших областях, і рівень бідності

Окрім рівня бідності, експерти ПРООН відзначають існуючий несприятливий бізнес-клімат; відносно нерозвинену інфраструктуру зв'язку і телекомунікацій; низьку якість державних послуг та обмежений доступ до них; труднощі збуту місцевої продукції на зовнішніх ринках через стереотип, пов'язаний з катастрофою.

Навіть там, де так звані контрзаходи "зробили" сільське господарювання безпечним, стереотип "чорнобілля" все одно відлякує споживачів від продуктів із забруднених районів. Особливо постраждала від такого тавра харчова промисловість. Доходи від сільськогосподарської діяльності знизилися, так само як і виробництво деяких видів продукції, а деякі об'єкти взагалі довелося закрити. Розрив торгових відносин, що супроводжував розпад Радянського Союзу, введення ринкових механізмів, тривалий економічний спад підірвали

рівень життя, сприяли підвищенню рівня безробіття та поглибленню бідності. Сільськогосподарські райони, незалежно від наявності або відсутності радіоактивного забруднення, були особливо чутливі до цих змін. Однак ті території, що постраждали від Чорнобильської аварії, виявилися найуразливішими в цьому плані.

У постраждалих районах сформувалися низька заробітна платня та високий рівень безробіття. Можливості працевлаштування в постраждалих регіонах поза даним сектором також обмежені, але, знову ж таки, на думку експертів, це є наслідком як загально-економічних чинників, так і чинників, пов'язаних безпосередньо з аварією. Частка малих і середніх підприємств значно нижча в постраждалих районах, ніж в інших місцях. Частково це викликане тим, що багато кваліфікованих і освічених працівників, особливо молоді, виїхали з регіону, а частково тим, що бізнес-клімат не сприяв підприємницькій діяльності. Приватні інвестиції також залишаються на низькому рівні, частково через іміджеві проблеми – радіаційно забруднені території, а част-

Постраждалими районами Житомирської області є ті, в яких понад 75% населених пунктів класифікуються як потерпілі від Чорнобильської катастрофи. Взагалі там налічується 698 населених пунктів, які класифікуються як забруднені. У шести районах області більшість населених пунктів віднесено до 3-ї зони, тобто зони добровільного переселення, і в одному, Народицькому, до 2-ї зони, тобто зони обов'язкового переселення

ково через несприятливі умови для підприємництва в державі.

Дані тенденції в постраждалих районах можуть бути проілюстровані в докладнішому аналізі Житомирської області України, яка є однією з найбільш потерпілих.

В середньому за площею постраждали райони значно більші, ніж території не постраждалих. В той же час, перші – малонаселені. Так, у середньому, щільність населення в цих районах майже вдвічі менша, ніж в не постраждалих.

Ще однією ілюстрацією слабкого розвитку постраждалих територій є вартість комерційного обороту в окремих районах. Особливо примітною є різниця між оборотом непродовольчих товарів у постраждалих і не постраждалих районах сільської місцевості, що досягає 58%.

Що стосується культури залежності, слід пам'ятати – з моменту аварії на Чорнобильській АЕС понад 330 000 чоловік були переселені з найбільш постраждалих районів. З них 116 000 евакуйовані безпосередньо після аварії, решта – через кілька років. Відтак, для останніх користь від цього була менш очевидна. Хоча переселення сприяло зниженню дози опромінення населення, багатьом воно завдало глибокої травми. Навіть коли постраждалим компенсували збитки (запропонували безкоштовне житло та вибір місця подальшого проживання), багато хто з них зберіг глибоке відчуття несправедливості. Чимало з цих людей і дотепер залишаються безробітними, вважають, що вони позбавлені багатьох можливостей та місця в суспільстві. Переселенці старшого віку взагалі можуть так ніколи й не адаптуватися до нових умов проживання.